

ԱՐԵՎԱՌՅԱՆ ԱՐԱՐՏԵԱՆ

ՀԱՏԸ Զ Մ Ե Թ Ա Լ Ի Բ

ԿԸ ՀԲԵՏԵՐԵԿԱՐԻ ԶՈՐԵԳԵՐԹԻ ԵՒ ԸՆԴՈՐԸ ՕՐԵՐԸ

ՀԱՏԸ Զ Մ Ե Թ Ա Լ Ի Բ

Յ Գ ՄԱՐԿԵՍՅԱՆ

Համարատու — Տնօրէն

Տ Ա Ր Ե Դ Ի Ն Կ Ա Ն Խ Ի Կ

ԻԶՄԻՐ . . . Օտմ. սոխ 1
ԳՈՒԴՈՐ . . . Մշակոյց 6
ՕՏԱՐ ԵՐԿԻՐ . . . Պարտք 25

Ծ Ա Ն Ո Ւ Յ Ա Դ Ի Ն

5 զրուշ տղը ՄԵԿ ԱՆԳԱՄ
2 զրուշ . . . ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ
60 փարա . . . ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՄ

Չ. Գ. ՊԱՆՈՒՅԱՆ

Հիմնադիր

Ա. Կ. ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ, Կը տնօրինէ բաժանորդագրութեան եւ փաստաւորման վիճակը: Բարեբաղ բոլոր գործերը: Երկրի տնօրէն Զատաւի Զինկըլարա Ֆէրիստէ:

Որ եւ է գրութեան, յօդուած կամ նամակ, որ ուղղակի ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԵԱՆ կը վերաբերի, տնօրէնին կը ղրկուի: Անվի խան Թի 17

ԻԶՄԻՐ, ԶՈՐԵԳ. 29/10 ՍԵՊՏ. 1884

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ք Ն Ն Ո Ւ Թ Ի Ն

ՏԵԿՆՈՅՈՒ ՄԻՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ
ՏԵԿՆԱԿԱՆ
Երկրի տնօրէն

Տեղեկագիրք՝ երկրորդ մասին մէջ կը խօսի վարձարաններու ուսմանը ծրագրին նկատմամբ, եւ այս առթիւ յայտնելով որ առաջին մասում խոսուածն է մասնաւոր միջնակարգ վարձարաններին մէջ ոչ շատ, գէթ բաւական կան կըզանէ աւանդուած ուսանողները զոր մի առ մի կը թողնէ, եւ ի վերջոյ բացարձակ կերպով կը լքուի թէ այդ ուսանող ծրագիրը ժամանակին ոգւոյն և պէտքերին կը համապատասխանէ: Ուսումնարանները կամ լուս կու ըսել Տեղեկագիրք, քանի որ այս վերջինն է Տեղեկագիրք յօդուածը, թէ մի մեծ դատարարական լինելու յաւակնութիւնը կը տաւ, եւ խմբի մ. արտապատճեններով՝ իր ծրագիրը պաշտպանել կը ճշդի, սակայն ծրագրի տարրերով ընկնող այն ամեն անձնաւոր որոնք երբեք երբեք քննադատուած են զայն եւ սոց. վարձարաններու մէջ գոհացող լինելով վերջին յայտնածին, սակայն նոյն իսկ իր տուած բացատրութիւններուն մէջ՝ այն պիտի անցոր պատճառաբանութիւններ, սխալ կարծիքներ, անհեղինակ դատաւարութիւններ և մինչև իսկ հակասութիւններ կը տեսնուին, որ ոչ ինչ ընկնող ընկնող զին տարին անհնարին է ստորագրել:

Դիտելի է որ մեր աղք. վարձարանները նախնական եւ միջնակարգ ուսումնարաններ նկատուելով հանդերձ՝ մի շատ ուսանողներ աւելորդ կամ անպէտք կը համարուին, որոնք մինչդեռ ոչ թէ միջնակարգ՝ այլ նախնական վարձարաններու մէջ իսկ անխափ կ'աւանդուին: Արդարեւ ծրագրին պարունակած ուսումնական միջոցները կարելի էր զիջարանութիւն, զբաղմունք, միջնակարգ, վաճառականութեան ուսում և սկզբունք իմաստասիրութեան:

Ի վաղուց զիտե՞ք զի տեսնուած զրեթէ երբեք ընդունած չէ զիջարանութիւնը իւր ծրագրին նկատմամբ մէջ, թէ ոչ միայն նախնական բարոյական և մտաւորական զարգացման վիճակը իմաստասիրելու կը ծառայէ և պատմութեան մի մեծ օժանդակն է այն, այլ նաև նոյն իսկ մի շատ ընտիր քերթուածներու և թէ զբաղմունք ու բանասիրական գործերու մէջ յաճախ գործածուած բարոյականութիւններու բանալին:

Բայց չ'ենք կրնար բնութեան թէ ինչպէս դուրս թողուած է մի և նոյն ծրագրին իմաստասիրական սկզբունք ուսումը, զոր երբեք նոյն իսկ Մեծ. Մամուրեան կ'աւանդէր Մեծ. Մամուրեան վարձարանի մէջ. անուրանալի է որ այս դատաւարութիւնը ժամանակին աւանդած է իւր արդիւնաւորութիւնը, բայց քանի որ այժմ իրանց թողուած է, անշուշտ ներքին է հարցնել թէ արդեօք Մեծ. Մամուրեան ժամանակի չ'ունի դատարաններու, թէ աւելի կարեւոր ուսումնարան աւանդելու կը զբաղի:

Գալով զբաղմունքներուն կարծենք ոչ ոք կրնայ հերքել թէ խօսելու և դիտելու մէջ պարզ, յստակ, ճշգրիտ ու մը գործածել ամեն կարգի և դասի անձնաւոր համար անհրաժեշտ է: Այսպիսի ուսում մը ամեն ուսումներէն աւելի կրնայ նպաստել մտաւորական զարգացման՝ քանի որ իրեն նպատակ ունի ուղղել ոճը, և քանի որ ոճը նոյնինքն մարդն է, ինչպէս կըսէ փրանցուցի հեղինակը:

Իսկ այսպիսի ուսման պատճառով իւր ծրագրը ստորագրելու ընդհանուր մարդ կ'աւելի մտաւորական և բարոյական շարժումները ունիլ ըսել է. կրնանք ըսել թէ ամեն քաղաքական մեծ փոփոխութիւններու և պատերազմներու պատմութիւնէն շատ աւելի անհրաժեշտ է այն, քան սրբութեան զարգացման բարոյական ու մտաւորական զարգացման պատճառով իւր մեծ ուսումներէն աւելի կը նպաստեն նոյն իսկ մարդու բարոյական ու մտաւորական բարձրացումը:

Սակայն ամենէն զարմանալի կէտը սա է զի աւանդական փոփոխութեան կ'ընդունի, եւ վաճառականութեան ուսումը չ'ունի մեր վարձարաններու ծրագրին մէջ. արդեօք Մամուրեան էֆէնդի կը կարծէ թէ այդ ուսումը չ'ունի անհրաժեշտ թէ մշակներու համար պիտանի է:

Ահա այսպիսի մեծ թերութիւններ ունեցող ծրագրի մը յանհնարին կը պաշտպանուի, եթէ ոչ իւր տեղաւոր գէթ անցած գիւտ ցոյց կը տրուի, կարծելով թէ գործադրելութեան և արդիւնաւորութեան ամեն հանգումն անհրաժեշտ է: Բայց միթէ ինչպէս մեր վերջ յայտնած ամենապարզ ուսումներն, նոյնպէս և ուրիշ զիտելիքները եթէ մուտ գանէին ծրագրին մէջ՝ կրնայ ըսուիլ թէ նուազ գործադրելի և նուազ արդիւնաւոր պիտի լինէր այն:

Մեր վարձարանները միջնակարգ կը կարծուին, բայց ցուալի է տեսնել զի նախնական ուսումներ իսկ կը զարգանան հոն, մինչև անգին հայ երիտասարդու:

Թիւնը աւելի բարձր փոփոխներ կրտած է, թէ Մեծ. Մամուրեան կը վախճայ զի ինչնեքու և համարարաններու չ'աւանդուին: Մենք ամեն կերպով կրնանք աւանդել զինք այդ վիճակները հասնելէ շատ հեռի կըզանուին մեր վարձարանները, թէ և այսու հանգրձն չենք կրնար վարձարանէն այն երկրորդ զոր կարծես կըզգայ ինք վարձարաններու աւելի բարձր վիճակին մէջ Տնօրէնութիւնը շարունակելու մասին: Անհնարին է որիշ կերպ խորհիլ երբ ի նկատի առնուի թէ ամեն բանացի և օրինաւոր պահանջներու, ամեն գովելի և ընտիր փոփոխներու ուղիւ՝ նա ԳԻԶ ՄԱՆ ՎԱՐՆԱՅԻՆ կը պահուի և կը պահուի թէ վարձարաններու ծրագիրը ժամանակին ուղիւ և պէտքերին կը համապատասխանէ, և այս առթիւ աղքատին և թաղային շատ մը վարձարանները կը պարտաւորուի յայտնելով անոր որ ուսումը իրական արդիւնք մը յառաջ բերելու լինենք, վարձարաններու հանգումներն ունին:

Թաղային այդ վարձարանները շատադու չենք ուզեր, բայց կարծես կրնանք ըսել թէ միևնոյն վարձարանները իւր տանը վերջ տարիէ ի վեր վարձած ուսումնարաններէն շատ աւելի արդիւնք յառաջ բերած են. և իրաւի այսօր բոլոր Աղբիւն մէջ ուր տեղի համար որ ուսումը մը պէտք լինի, մինչև իսկ Իզմիրի համար՝ միշտ այդ թաղային վարձարաններէ ելած աշակերտներու մէջէն կ'ընտրուի միթէ լուսնու և տեսնուած է երբեք Իզմիրի վարձարաններէն ուսումը մը վնասուել միթէ Մեծ. Մամուրեան վնասանաւոր չ'ընեն ինչ մէջ ունեցած է աշակերտ մը որ այդ թաղային վարձարաններէ ելած ուսումնարաններու պաշտօն վարող անձնաւոր յաջողակութիւնը ունենայ, Այո, շատ դիւրին է խօսել, շատ հեշտ է մեծ մեծ ջարդել, մէկը համարելի կու չ'ըն, միւսը աղէտ անուանել, հոս մէկուն միւսին կնքով այսինչը այսինչը հարուածել, հոն անոր ստոր ետեւը թաղային իմ և ըսու գրութիւնները խմբել, բայց երբ խնդիրը գործնականի գայ այն ատեն գործ ցուցնել պէտք է, գործ, գործ տանք վերջ տարուած մէջ և ոչ թէ անհիմար և աննպատակ ինքնագործութիւններ և վարձարանական վիճիւններ:

Ամենէն ցուալի կէտը այն է որ երբեք ընդհանուր Աղբիւն մէջ Մեծ. Մամուրեան վարձարանը իւր ընտանեկան անհնարները կը համարուի, և այսօր յետագէտ կըզանուի նոյն իսկ

կեդրոնին թաղային այն շատ մը վարձարաններէն՝ զոր Ուսումնարանը Տեղեկագիրք յատուկ դատարարութեան պատմութեան համար՝ խառն և չ'իյն վիճակի մը մէջ կը նկատուի: Իրաւ է որ Պօլսոյ թաղային վարձարաններու ուսմանը ծրագրին մէջ ներգրաւուող չ'ունի միջնակարգ, բայց միթէ այսու միևնոյն ուսումնարանները իրենց առանձնական չ'ընեն մէջ Իզմիրի վարձարաններէն աւելի արդիւնք չ'են յառաջ բերած այս վերջին տարիներու: միթէ Իզմիրի հայ ուսումնարաններէն աւելի մեծ յառաջարկութիւններ չ'են կատարած: միթէ նոյն իսկ շատերը առանց անոնց եկամուտի հաստատուն և բնագործակ աղբիւններն ունենալու զանազ գրաւի կերպով չ'են գերադնայած:

Շատ բանացի կը լինէր անհեթեթ համարել այն գ. գ. հոսութիւն թէ մեր գ. պարտքները գրաւելու չ'են արտադրել, եթէ աղբիւն մէջ դէս ու գէն տեսնուած գրաւելները նիւթական աւելի նախնական վիճակ մը վայելող ուսումնարաններէ ելած չ'են, և մինչդեռ այսօր անհնար գ. գ. հոսութիւն մը կը գերադնայ ուսումնարան մը հաստատուել կը ճշդի կեդրոնը, մենք քառապատիկ գ. գ. հոսութիւն մը հանդերձ մեր անօրէնութեան ներքին տակաւին նախակարգ վիճակի մէջ կ'ուղենք պահել մեր վարձարանները և այս ևս ինչպէս որ տեսնուի թերի կերպով և երբ ըսենք թէ մեր վարձարաններու ուսմանը ծրագիրը ժամանակին ոգւոյն և պէտքերին կը համապատասխանէ կը կարծենք թէ ամեն ինչ վերջացած է:

Սակայն նոյնինքն Տեղեկագիրքը հակառակ կը հաստատուի երբ կըսէ զի ինչն աւանդութիւն թէ՛ քստ կարի պարտ է հետեւի նոր մանկավարժական մեթոդներու և հրահանգներու և ուսանողներին իրական կենաց պատրաստել, մշակելով անոնց մտային և բարոյական կարողութիւններն և այն ընկերութեան որոն մէջ պիտի ապրին՝ գործունի, ընտիր անհատներ լինելու ջանալ, այդ օրինաւոր գիտողութեան ոչ ոք կը համարձակի հակառակել ընդ:

Ուրեմն եթէ մեր վարձարաններու ծրագիրը մեր գաւառները իրական կենաց պատրաստելու չ'աւանդել, ընկերութեան մէջ զանազ ընտիր և գործունի անհատներ ընելու չ'անպատրաստ, անհիմարութիւն չ'ընեն թէ ժամանակին ոգւոյն և պէտքերին կը համապատասխանէ այն, և գործնական ու յարաւոր արդիւնք յառաջ կը բերէ: Սակայն այդպիսի կըզգայ թեման մը համար կատարելի թէ աւելի մեծ աւանդակ գ. գ. հոսութիւն:

Ներու պէտք կ'ան: Բայց անկը չ'ընել զի միևնոյն այդ նպատակաւ ելած անհատներէն ինչն ելած, քննադատութիւնները քաճակելու, փոփոխները հեղեղելու և ԳԻԶ ՄԱՆ ՎԱՐՆԱՅԻՆ գ. գ. հոսութիւն թէ՛ քստ կարի կըսէր այդ նպատակին ծառայող միջոցներու վրայ խորհիլ, քստ այնքան յատուկ կարգիներ և ծրագրերը պատրաստել ու ներկայիցնել Գաւառ: Ընդհ. Ժողովոյ, ուր երեսօրհան նախան ամբողջ Տեղեկագիրք չ'ընէր թէ աւելի օգտակար ծառայութիւն մը բրած կը լընար աղբիւն՝ եթէ միևնոյն Ժողովոյ մէջ փոխանակ Ս. Նախագահին 23 գործառնութեանց անձնաւորութիւններէն հեղինակելու և ըստ ստորագրելու, կը լընար վնաս նպատակին համար առաջարկ մը մատուցանել: Տեղեկագիրք չ'ընէր թէ փոխանակ իւր անհատներ հրատարակութեան, այն է Սեփեւեւ Մաշալ լամեն էջերը՝ մեր Ս. Առաջնորդի նկատմամբ չ'որհաւարութիւններով, ջատագովութիւններով, գովաբանութիւններով լընելու՝ յատկապէս վարձարաններու խնդրով զբաղել:

Մեր Աղբ. արկը ընդարձակ հասցիներ ունի. անոր մի փոքրիկ մասը գ. պարտքներուն կը յատկացուի: Մամուրեան էֆ. ինչու համար թէ իւր պաշտօնական աթոռին վրայ, թէ իւր հանդիսին մէջ այս մասին պէտք եւ զամ գիտողութիւնները չ'ընեն ինչու համար այդ հասցիներէն շատ ժողովրդէն բաւական ընդարձակ տարբ. մը կ'ան նպատակ մը հաւաքելու պայմաններ չ'առաջարկել: միթէ ինչ կը կատարուի որ Ժողովոյն մերձեցնել այդպիսի նպատակի կամ տուրքի վճարումը, երբ հաւատք ունի Ս. Առաջնորդին հագնուել խօսքերուն վրայ, երբ թուական փոքրաւորութիւն ունի անոր անհատներէն ընտիր վրայ: Սակայն անոնք որ այլևայլ նկատմաններով Մեծ. Կ. Արաղեանի անգ. վարձարաններու մէջ տրուեստանոց մը հաստատուելու վնահան փոփոխել և անաւարկին իրողորդման արդիւնք եղան ինչ չ'եր չ'են կրնար ընել: Ինչեք չ'են կրնար խօսիլ:

Դպրոցը ուղղին անպաշտան կը կազմէ կ'ըսեն: Մամուրեան էֆ. 1868ին անհանգիստ մեր վարձարաններու Տնօրէնութիւնը: անհատներ չ'է հարցնել թէ միևնոյն միջոցին Իզմիրի հայ հասարակութեան վիճակին նկատմամբ ուղղելու պէտք այնպիսի անպաշտան կը լընար մեր ներկայ վիճակը: Աղբ. անհատներ վարձարաններու մէջ կը լընեն ըսել չ'արժանալի 6—700 աշակերտ, աղբիւն և սոց. անհատական եղած են: Դպրոցական

